

A U T O R E F E R A T

Główne moje osiągnięcia naukowe (art. 16. ust.), uzyskane po osiągnięciu stopnia doktora i stanowiące znaczny wkład w rozwój filozofii, zawarte są w dwóch monografiach: (1) „*Teoria wartości etycznych D. Hume’a*” [Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Tryb. 2003, ss. 235] oraz (2) „*Wprowadzenie do aksjoewentystycznej teorii wartości*” [Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Tryb. 2010, ss. 194].

1. W monografii zatytułowanej „*Teoria wartości etycznych D. Hume’a*” [Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Tryb. 2003, ss. 235] autor prezentuje własną interpretację tzw. *gilotyny Hume’a* - niemożności wyprowadzania „powinności” z „bytu” oraz własną koncepcję wzajemnego stosunku rozumu i uczuć w filozofii moralnej D. Hume’a.

(a) W związku z pierwszym zagadnieniem autor wyróżnia cztery rodzaje powinności: empiryczną, aksjologiczną, etyczną i motywacyjną. Następnie stara się udowodnić tezę, iż Hume wypowiada się *expressis verbis* tylko o bezprawnym przechodzeniu z „bytu” do „powinności” w odniesieniu do istniejących systemów moralności. Podczas gdy własna koncepcja etyczna Hume’a zawiera uzasadnienie takiego przejścia w formie wyróżnionych przez autora czterech rodzajów powinności.

(b) W związku z drugim zagadnieniem autor wprowadza rozróżnienie między oceną jako *faktem psychicznym* a oceną jako *faktem językowym*. W pierwszym przypadku ocena oznacza aktualne doznanie uczucia moralnej aprobaty bądź dezaprobaty i stanowi uzasadnienie dla *emocjonalizmu* (uczucie warunkuje ocenę moralną). W drugim zaś ocena to tyle co efekt porównywania przez osobę X warunków i determinant uczucia moralnego w dobrze mu znanej sytuacji z rozważaną myślowo sytuacją osoby Y, co stanowi z kolei uzasadnienie dla *refleksjonizmu* (rozum warunkuje ocenę moralną). Tak więc uczucia i rozum nie pozostają w sprzeczności – zdaniem autora – w etyce Hume’a, lecz wzajemnie się uzupełniają.

2. W monografii „*Wprowadzenie do aksjoewentystycznej teorii wartości*” [Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Tryb. 2010, ss. 194] autor prezentuje własną, oryginalną koncepcję aksjologiczną, której nadał miano aksjoewentyzmu (gr. *aksios* – wartościowy; łac. *eventum* - zdarzenie). *A k s j o e w e n t y z m* to koncepcja aksjologiczna, której specyfika polega na ujmowaniu każdego fragmentu rzeczywistości jako systemu

względnie izolowanego w czterech wymiarach: *ewentystycznym* (zdarzeniowym), *aksjologicznym* (wartościowym), *informacyjnym* oraz *temporalnym* (czasowym). Nazwa *aksjoewentyzm* ma wskazywać na szczególną rolę wartości i zdarzeń w uniwersum ontycznym.

W pierwszej kolejności autor formułuje podstawowe zagadnienia aksjologiczne w formie pytań w obrębie trzech płaszczyzn: ontologicznej, epistemologicznej oraz metaaksjologicznej. Dokonuje zarazem oryginalnej klasyfikacji owych zagadnień. Następnie wskazuje determinujące koncepcję aksjoewentystyczną dwa fundamentalne założenia, jakie przyjmuje, a na koniec udziela - bazując na tych założeniach – odpowiedzi na wcześniej postawione pytania aksjologiczne.

Fundamentalne problemy aksjologiczne

Płaszczyzna ontologiczna

1. Jaki jest sposób istnienia wartości? Odpowiedzi na to pytanie udziela się na ogół w obrębie trzech stanowisk: *substancjalizmu* – wartości istnieją jako przedmioty substancjalne; *atrybutywizmu* – wartości istnieją jako cechy przedmiotów substancjalnych oraz *relacjonizmu* – wartości istnieją jako relacje pomiędzy pewnymi obiektami.

2. Jaka jest natura wartości? Rozwiązanie tej kwestii sytuuje się zazwyczaj dychotomicznie bądź na gruncie *naturalizmu* – wartość to pewna jakość naturalna o charakterze zbliżonym do własności fizycznej albo psychicznej, bądź na gruncie *antynaturalizmu* – wartość to jakość w żaden sposób niesprowadzalna do własności naturalnej.

3. Jaki jest stosunek wartości do podmiotu w aspekcie istnienia? Tradycyjnie optuje się za stanowiskiem *subiektywistycznym* mówiącym, że wartości są pewnym przeżyciem psychicznym i tym samym leżą w obrębie podmiotu jednostkowego bądź też – za stanowiskiem *obiektywistycznym* – wartości leżą poza obrębem podmiotu jednostkowego.

4. Jaki jest zakres synchroniczno-diachroniczny wartości? Jedni aksjolodzy stoją na stanowisku *absolutyzmu* utrzymując, że wartości są zawsze i wszędzie takie same. Inni zaś skłonni są uzależniać wartości od układu odniesienia – *relatywizm* aksjologiczny.

Płaszczyzna epistemologiczna

1. Jakie są źródła poznawcze wartości? Odpowiedzi na pytanie o źródła poznawcze wartości zbliżone są do tych, jakich udziela się w odpowiedzi na pytanie o źródła wszelkiego poznania, a więc dowolnych przedmiotów. Tak więc w grę wchodzi *empiryzm* – wartości

poznaje się na mocy doświadczenia zmysłowego; *racjonalizm* – wartości poznaje się w doświadczeniu rozumowym; *intuicjonizm* – wartości poznaje się na mocy swoistej intuicji aksjologicznej; *emocjonalizm* – wartości poznaje się poprzez emocje; *objawienie* – wartości są efektem nadprzyrodzonego objawienia.

2. Jaki jest stosunek wartości do podmiotu w aspekcie poznania? Podobnie jak przy poprzednim pytaniu tradycyjne odpowiedzi są zawarte w koncepcjach uniwersalnych: *subiektywistycznej* – poznanie wartości zależy od warunków podmiotowych; *obiektywistycznej* – poznanie wartości zależy od warunków przedmiotowych i *relatywistycznej* – poznanie wartości jest uzależnione bądź od podmiotów poznających, bądź od sytuacji poznawczych.

Płaszczyzna metaaksjologiczna

1. Czy zdania aksjologiczne posiadają wartość logiczną? Kryterium waloru logicznego zdań aksjologicznych wyznacza dwa stanowiska: *kognitywizm* – zdania aksjologiczne posiadają wartość logiczną oraz *akognitywizm* – zdania aksjologiczne nie mogą być ani prawdziwe, ani fałszywe.

2. Czy zdania aksjologiczne są redukowalne do zdań faktualnych? Wedle G.E. Moore'a próba takiej redukcji jest nieuprawniona; nosi ona nazwę *błędu naturalistycznego*.

3. Czy zdania powinnościowe wynikają logicznie ze zdań faktualnych? Aksjolodzy hołdujący tradycji idącej od G.E. Moore'a zdecydowanie zaprzeczają takiej możliwości. Inni podejmują, mniej lub bardziej udane, próby wyprowadzania zdań powinnościowych ze zdań faktualnych.

Podstawowe założenia aksjoewentyzmu

Założenie pierwsze – do podstawowych oddziaływań w uniwersum ontycznym (rzeczywistość: przyrodnicza, psychiczna, społeczna, intelligibilna) należą następujące: ewentystyczne, informacyjne, aksjokreatywne i temporalne. Generują one odpowiednio: zdarzenia, informacje, wartości i czas.

W odniesieniu do wartości należy wyróżnić dwa jej rodzaje: w sensie szerokim i właściwym. *Wartością w sensie szerokim* jest każdy system względnie izolowany – tożsamy z triadą aksjokreatywną, w którym można wyróżnić system wartościujący, oddziaływanie aksjokreatywne oraz system wartościowany. Natomiast *wartością w sensie właściwym* nazywamy bądź każdy poprzednik oddziaływania aksjokreatywnego (system wartościujący;

wartość „dla”), bądź każdy następnik oddziaływania aksjokreatywnego (system, wartościowany; wartość „w sobie”).

Założenie drugie – wszystkie oddziaływania w uniwersum ontycznym przebiegają dwukierunkowo: w kierunku nieokreśloności bądź określoności. Nieokreśloność charakteryzuje: *chaos* (płaszczyzna ewentystyczna), *niepewność* (płaszczyzna informacyjna), *dezintegratywna proliferacja esencjalna* (płaszczyzna aksjologiczna) oraz *prognoza przyszłości* (płaszczyzna temporalna). Z kolei określoność charakteryzuje: *porządek* (płaszczyzna ewentystyczna), *różnorodność* (płaszczyzna informacyjna), *integratywna proliferacja esencjalna* (płaszczyzna aksjologiczna) oraz *rekonstrukcja przeszłości* (płaszczyzna temporalna).

Zgodnie z tym założeniem można wyróżnić trzy jakości wartości: *dodatnią* – wynik oddziaływania aksjokreatywnego w kierunku integratywnej proliferacji esencjalnej; *neutralną* – oznacza wynik zerowy oddziaływania aksjokreatywnego oraz *ujemną* - wynik oddziaływania aksjokreatywnego w kierunku dezintegratywnej proliferacji esencjalnej.

Pojęcie *prolifracji esencjalnej* tłumaczy mechanizm opisujący strukturę i dynamikę świata wartości jak również jakości wartości. Prolifracja bowiem może mieć charakter integratywny bądź dezintegratywny. *Prolifracja integratywna* odznacza się następującymi cechami: 1. zwiększenie ogólnej liczby powiązań między elementami systemu; 2. zwiększenie częstotliwości powiązań aktywnych pomiędzy elementami systemu oraz 3. zwiększanie natężenia oddziaływań pomiędzy elementami systemu. Przeciwnieństwo powyższych cech konstytuuje *prolifrację dezintegratywną*.

Aksjoewentystyczne podejście do rozwiązywania fundamentalnych problemów aksjologicznych

Płaszczyzna ontologiczna

1. Jaki jest sposób istnienia wartości? Wartości istnieją jako zdarzenia czy też systemy względnie izolowane zdarzeń - ewentyzm aksjoontologiczny.

2. Jaka jest natura wartości? Wszelkie zdarzenia (systemy względnie izolowane zdarzeń) mają charakter bezpośrednio naturalny bądź pośrednio w tym sensie, że stanowią pochodną zdarzeń naturalnych (sfera psychiczna, społeczna oraz intelligibilna). Wartość jest pewną jakością naturalną analogiczną do własności fizycznych bądź psychicznych - naturalizm aksjoontologiczny.

3. Jaki jest stosunek wartości do podmiotu w aspekcie istnienia? Wartości są konstytuowane przez szczególnego rodzaju napięcia aksjokreatywne. W pewnym sensie leżą

więc pomiędzy jednym zdarzeniem (systemem względnie izolowanym) a drugim (systemem względnie izolowanym); w szczególnym przypadku owymi zdarzeniami czy też systemami względnie izolowanymi mogą być podmioty świadome – relacjonalizm aksjoontologiczny.

4. Jaki jest zakres synchroniczno-diachroniczny wartości? Wartości są takie same (uniwersalne) w określonych sytuacjach aksjologicznych; są zatem zrelatywizowane do sytuacji aksjologicznych – sytuacjonizm aksjoontologiczny.

Płaszczyzna epistemologiczna

1. Jakie są źródła poznawcze wartości? Wartości poznaje się na mocy doświadczenia rozumowego – racjonalizm aksjoepistemologiczny.

2. Jaki jest stosunek wartości do podmiotu w aspekcie poznania? Poznanie wartości zależy po części od warunków podmiotowych, a po części od warunków leżących po stronie wartości – relacjonalizm aksjoepistemologiczny. Stosunek warunków podmiotowych do tych, co leżą po stronie samych wartości uzależniony jest od wymiaru sytuacjonistyczno-strukturalnego oraz sytuacjonistyczno-funkcjonalnego.

Płaszczyzna metaaksjologiczna

1. Czy zdania aksjologiczne posiadają wartość logiczną? Zdanie aksjologiczne to zdanie ewaluatywne – zawierające terminy ewaluatywne bądź zdanie powinnościowe. Zdanie ewaluatywne ma postać „x jest wartościowe”. W terminologii aksjoewentystycznej przekłada się ono na zdanie postaci: „x jest elementem integratywnej proliferacji esencjalnej”, które jest prawdziwe, jeśli jest tak jak ono głosi i fałszywe, jeśli tak nie jest. Z kolei zdanie powinnościowe ma postać „powinno być x”, które w terminologii aksjoewentystycznej przybiera formę: „jeżeli x jest elementem integratywnej proliferacji esencjalnej, to powinno być x”. Zdanie takie również posiada wartość logiczną.

2. Czy zdania aksjologiczne są redukowalne do zdań faktualnych? Zdanie faktualne ma postać „x jest zdarzeniem”. Zdania aksjologiczne typu: „x jest wartościowe” bądź „powinno być x” znaczą tyle co: „x jest elementem integratywnej proliferacji esencjalnej” oraz „jeżeli x jest elementem integratywnej proliferacji esencjalnej, to powinno być x”. Na gruncie aksjoewentyzmu przyjmuje się, że istnieją cztery podstawowe oddziaływania, mianowicie: ewentystyczne, informacyjne, aksjokreatywne i temporalne, które generują odpowiednio: zdarzenia, informacje, wartości i czas. Każde zdarzenie spośród dowolnej sekwencji triady ewentystycznej (system oddziałujący– oddziaływanie ewentystyczne – system oddziaływany) posiada zarazem aspekt informacyjny, wartościowy i temporalny.

Identycznie wygląda rzecz w odniesieniu do pozostałych elementów strukturalnych uniwersum ontycznego. Tak więc każda wartość – stosownie do tej zasady – posiada aspekt ewentystyczny, informacyjny i temporalny. A zatem, skoro wszystkie elementy uniwersum ontycznego są pewnymi aspektami czy też *modi* pozostałych elementów, to nic nie stoi na przeszkodzie temu, aby również w płaszczyźnie językowej zdania opisujące określony element traktować jako „parafrazę” zdań opisujących pozostałe elementy uniwersum ontycznego. W tym sensie zdania aksjologiczne są redukowalne do zdań faktualnych.

3. Czy zdania powinnościowe wynikają logicznie ze zdań faktualnych? Zdania powinnościowe wynikają logicznie z koniunkcji zdania faktualnego i zdania stricte aksjologicznego (ewaluatywnego). Jeśli bowiem „x jest zdarzeniem” i zarazem „x jest elementem integratywnym proliferacji esencjalnej”, to „powinno być x” (x powinien być elementem integratywnym proliferacji esencjalnej”).

Tak więc *aksjoewentyzm* to stanowisko aksjologiczne, którego specyfika polega na ujmowaniu każdego fragmentu rzeczywistości jako systemu względnie izolowanego w czterech wymiarach: *ewentystycznym* (zdarzeniowym), *aksjologicznym* (wartościowym), *informacyjnym* oraz *temporalnym* (czasowym). *Proces wartościowania* polega na oddziaływaniu aksjokreatywnym, który zachodzi w uniwersum ontycznym na dowolnym jego poziomie. Naruszenie względnej równowagi pomiędzy określonymi systemami względnie izolowanymi wskutek *napięcia aksjokreatywnego* między nimi, noszącego nazwę *Zasady Kreacyjnej Wartości* (ZKW), powoduje ukonstytuowanie się nowego systemu względnie izolowanego – *wartości-walidacji* (walidacja), wzbogacającego zastaną strukturę uniwersum ontycznego. ZKW generującą walidacje usytuowane funkcjonalnie względem siebie określamy mianem *Zasady Strukturalno-Funkcjonalnej Wartości* (ZSFW). Proces generowania złożoności systemów względnie izolowanych w czasie – to tzw. *prolifercja esencjalna*, która może mieć bądź charakter integratywny; jej miarą jest *aksjonegentropia*, a jednostką postulowaną *proaksos*, bądź – charakter dezintegratywny, której miarą jest *aksjoentropia*, a jednostką postulowaną *negaksos*. Efektem integratywnej proliferacji esencjalnej są *wartości-walidacje integratywne* (pozytywne, dodatnie), zaś dezintegratywnej proliferacji esencjalnej – *wartości-walidacje dezintegratywne* (negatywne, ujemne). Dowolne interpretacje wartości-walidacji przez podmiot świadomy, wyrażone z reguły w modelach teoretycznych - ale mogą to też być po prostu „wartości” uznawane, realizowane czy też realizowane przez jednostki bądź zbiorowości społeczne - noszą nazwę *wartości-walencji* (walencje).

Aksjoewentyzm należy do teorii zaliczających się - w obrębie poszczególnych dyscyplin filozoficznych – odpowiednio do:

(1) *Naturalizmu meataksjologicznego* - zdaniom aksjologicznym przysługuje walor logiczny, mają one ponadto charakter deskryptywny i stąd też uznaje się możliwość wynikania logicznego zdań powinnościowych ze zdań faktualnych – (metaaksjologia).

(2) *Ewentyzmu aksjoontologicznego* (sposób istnienia wartości) – wartości istnieją jako systemy względnie izolowane zdarzeń; *naturalizmu aksjoontologicznego* (natura wartości) – wartość należy do rzędu jakości naturalnych; *relacjonalizmu aksjoontologicznego* (stosunek wartości do podmiotu świadomego) – wartości leżą pomiędzy podmiotem a przedmiotem w dziedzinie podmiotów świadomych; *sytuacjonizmu aksjoontologicznego* (zakres synchroniczno-diachroniczny) – wartości są uniwersalne wyłącznie w przestrzeni określonych sytuacji aksjologicznych dla poszczególnych wymiarów: sytuacjonistyczno-strukturalnych bądź sytuacjonistyczno-funkcjonalnych (ontologia wartości).

(3) *Racjonalizmu aksjoepistemologicznego* (źródła poznawcze) – wartości poznaje się w drodze doświadczenia intelektualnego; *relacjonalizmu aksjoepistemologicznego* (stosunek wartości do podmiotu poznającego) – poznanie wartości zależy po części od warunków leżących po stronie podmiotu, a po części od warunków leżących po stronie wartości; stosunek odmiennie kształtuje się w odniesieniu do poszczególnych wymiarów: sytuacjonistyczno-strukturalnych lub sytuacjonistyczno-funkcjonalnych (epistemologia wartości).

Monografia „*Wprowadzenie do aksjoewentystycznej teorii wartości*” stanowi oryginalny wkład w rozważania aksjologiczne w szczególności w następujących płaszczyznach:

(a) Klasyfikacja stanowisk aksjologicznych (aksjoontologicznych, aksjoepistemologicznych, metaaksjologicznych). Przykładowo, stanowiska aksjoontologiczne (s. 124):

KRYTERIUM	STANOWISKA AKSJOONTOLOGICZNE	
SPOSÓB ISTNIENIA WARTOŚCI	Substancjalizm aksjoontologiczny	
	Atrybutywizm aksjoontologiczny	
	Relacjonizm aksjoontologiczny	
	<i>Ewentyzm aksjoontologiczny</i>	
NATURA WARTOŚCI	<i>Naturalizm aksjoontologiczny</i>	
	Antynaturalizm aksjoontologiczny	
STOSUNEK WARTOŚCI DO PODMIOTU W ASPEKcie ISTNIENIA	Subiektywizm aksjoontologiczny	
	Obiektywizm aksjoontologiczny	Ewaluacjonizm
		Transcendentalizm
		Realizm
<i>Relacjonalizm aksjoontologiczny</i>		

ZAKRES SYNCHRONICZNO- DIACHRONICZNY	Absolutyzm (uniwersalizm) aksjoontologiczny
	Relatywizm aksjoontologiczny
	Sytuacjonizm aksjoontologiczny

(b) Sposób rozumienia wartości i świata wartości. Def. 3.2. (s. 111) *Wartością w sensie szerokim* jest każdy system względnie izolowany – tożsamy z triadą aksjokreatywną, w którym można wyróżnić system wartościujący, oddziaływanie aksjokreatywne oraz system wartościowany oraz def. 3.2.a. (s.112) *Wartością w sensie właściwym* jest bądź każdy poprzednik oddziaływania aksjokreatywnego (wartość „dla”), bądź każdy następnik oddziaływania aksjokreatywnego (wartość „w sobie”).

(c) Wyprowadzenie zdań powinnościowych ze zdań faktualnych w terminach proliferacji esencjalnej (integratywnej bądź dezintegratywnej) w sposób zunifikowany dla świata przyrody i świata człowieka.

Należy podkreślić na koniec, że monografia „*Wprowadzenie do aksjoewentystycznej teorii wartości*” stanowi w gruncie rzeczy szkic do rozważań - które będą prowadzone przeze mnie przez następne lata - nad poszczególnymi typami wartości i na trzech płaszczyznach: ontologicznej epistemologicznej i metaaksjologicznej w aspekcie przyjętych założeń aksjoewentystycznych.

/-/ Władysław W. Skarbek